

SECTION XXIV. HISTOIRE, ARCHÉOLOGIE ET CULTUROLOGIE

DOI 10.36074/logos-21.07.2023.57

ЕКСПОНАТИ СВДЧАТЬ. АНДРІЙ РОЗУМОВСЬКИЙ – КЛЮЧОВА ФІГУРА ВІДЕНСЬКОГО КОНГРЕСУ

Грабовець Альона Іванівна
науковий співробітник

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

УКРАЇНА

Андрій Розумовський – син гетьмана України, виходець з Гетьманщини, залишив помітний слід в європейській дипломатії другої половини XVIII – початку XIX ст. Кульмінацією його дипломатичної служби став Віденський конгрес 1814-1815 рр. Саме Андрій Розумовський зробив вагомий внесок у його організацію. Діяльність гетьманична гідна поваги та високої оцінки.

Роль Андрія Розумовського у діяльності Віденського конгресу є маловивченою. Дане питання висвітлювали у своїх працях О. Васильчиков [1], та К. Розумовський [2].

У нашій публікації ми розкриємо досягнення Андрія Розумовського на європейському саміті, які відображені в унікальних артефактах, віднайдених упродовж 2022 р. істориками Національного заповідника «Гетьманська столиця» у європейських культурно-освітніх та наукових закладах: Австрійському державному архіві, АЛЬБЕРТІНІ, Британському музеї, Британській Королівській Колекції, Віденській бібліотеці в Ратуші, Луврі, Національному трасті місць історичної значущості та природної краси Великої Британії. Особливою гордістю є те, що значна частина експонатів містить зображення герба гетьманської родини, тож більш-детально висвітлимо їх історію.

Андрій Розумовський. Художник Жан-Батист Ізабе. 1812 р. АЛЬБЕРТІНА

«Цю композицію знають усі» - зазначав хроніст конгресу граф Огюст де Ла Гард про малюнок «Віденський конгрес» Жана-Батиста Ізабе [3]. Дійсно він став синонімом блискучих дипломатичних зборів, рівних яким до цього часу у Європі не було. Саме на ньому і представлений син гетьмана України Андрій Розумовський.

Віденський конгрес став вінцем сучасної дипломатичної справи [4], проте не менш захопливим є й історія написання однойменного малюнку та створення на його основі гравюри. Малюнок створений за ініціативи міністра іноземних справ Франції, учасника конгресу Шарля Моріса де Талейрана, затребуваним і надзвичайно популярним художником того часу Жаном-Батистом Ізабе. Він отримав статус офіційного художника Віденського конгресу та створив численні портретні мініатюри віденського суспільства [5]. Ізабе написав і портрет Андрія Розумовського у 1812 р. [6].

Віденський конгрес. Ескіз. Художник Жан-Батист Ізабе. 1815 р. Музей Лувр. Інвентарний номер RF 3858.

Упродовж кількох місяців Жан-Батист Ізабе виконав два малюнки конгресу. Перший - власне був ескізом. У ньому відображений основний задум художника, але відсутня чіткість у відтворенні рис облич, одягу, відзнак учасників засідання, інтер'єру кімнати, на тлі якої вони змальовані. Ескіз тривалий час перебував у власності Ізабе, а по його смерті перейшов до доньки Генрієти. Разом з іншими роботами батька, вона заповіла його своїй подрузі Маргариті Терезі Марсо, дружині французького політика Анрі Армана Ролле, яка в свою чергу у 1910 р. подарувала їх Лувру [7].

Віденський конгрес. Художник Жан-Батист Ізабе. 1815 р. Королівська колекція. Інвентарний номер RCIN 451893.

Завдання Ізабе було непростим, він змалював засідання конгресу в одній із кімнат Австрійської державної канцелярії, зобразивши значну кількість учасників саміту, заразом відтворюючи їхні ранги та звання. Малюнок передає вигаданий момент паузи, коли міністр закордонних справ Австрії, принц Клемент фон Меттерніх закрити засідання. Ізабе вдало відобразив ключових учасників Конгресу, не приділяючи особливу увагу комусь одному. Делегати стоять різними групами, а не навколо круглого столу, де домінує дискусія [сайт Наполеон]. Андрій Розумовський постає біля картини разом з британським посланцем Чарльзом Вейном Стюартом. У ході конгресу Андрій спільно із провідними європейськими суверенами, дипломатами та політиками початку XIX ст. працював над переглядом національних кордонів, які були зруйновані військовими компаніями Наполеона [8]. Разом вони прийняли рішення, котрі забезпечили встановлення тривалого миру в Європі.

У своєму малюнку Жан Ізабе зобразив також три портрети. На картині, поруч з якою стоїть Андрій відтворений попередник правлячого австрійського монарха, Леопольд II, який оглядає послів та слідує за діяльністю конгресу. Праворуч розміщений бюст державного канцлера, попередника Меттерніха графа Венцеля фон Кауніца, ліворуч, у наступній кімнаті - портрет імператриці Марії Терезії [3].

По боках малюнку розташовані герби ключових гравців Віденського Конгресу, серед них - і герб Андрія Розумовського з родинним девізом «FAMAM EXTENDERE FACTIS» («СЛАВУ ПРИМНОЖУВАТИ СПРАВАМИ»). Він знаходиться з правого боку та є четвертим згори. Довкола нього зроблено напис: «LE PRINCE ANDRÉ DE RASUMOWSKY». Представлений гетьманський герб Розумовських на знаменитому в усьому світі малюнку в черговий раз засвідчує визнання заслуг видатного українця та водночас відображує той факт, що Андрій був гідним продовжувачем свого роду.

**Віденський конгрес. Художник Жан-Батист Ізабе.
1815 р. Королівська колекція**

Головною різницею між ескізом та завершеним малюнком є зображення на останньому британського посланця, герцога Веллінгтона, який пізно прибув до Конгресу, щоб змінити Каслрі. Він відтворений у профіль крайнім ліворуч.

Імена повноважних представників на Віденському конгресі. Пояснювальна схема. Художник Жан-Батист Ізабе. 1815 р. Королівська колекція. Інвентарний номер RCIN 451893.

У своїй творчій роботі Жан-Батист Ізабе представив 23-ьох активних учасників зібрання. З метою їх ідентифікації він створив пояснювальну схему, зазначивши точне розташування фігур, їхні прізвища, титули або посади та країну, яку вони представляли.

Малюнок «Віденський конгрес» із пояснювальною схемою у 1820 р. придбав британський король Георг IV. Відтоді він і знаходиться в Королівській колекції Віндзорського замку [8].

Етюд костюма графа Розумовського з вишивкою. Художник Жан-Батист Ізабе. 1815 р. Музей Лувр. Інвентарний номер RF 3665

Ізабе серйозно віднісся до поставленого доручення, відповідно усіх учасників переговорів запросили для портретування в його майстерню, де кожен був зображений окремо. Свідченням цього є віднайдений у Луврі істориками Національного заповідника «Гетьманська столиця» етюд костюма графа Розумовського з вишивкою. Головний акцент художник зробив на верхній частині фрака, детально замалювавши візерунки комірця і манжету та нагороди Андрія: зірки орденів Святого Апостола Андрія Первозваного, Святого Володимира I-го ступеня; хрест ордену Святого Олександра Невського. У той же час голова і тіло ледве позначені.

Вгорі етюд міститься напис олівцем французькою: «M. le Cte Razumowsky et George. Chapeau a plume noir, cocarde russe et gance d`argent, epee a dragonne» («М. Граф Розумовський і Георгій. Чорний крилатий капелюх з пером, російська

кокарда, срібна прикраса Меч з драконом»). Справді, уважно розглянувши малюнок «Віденський конгрес» ми можемо розгледіти в руках Андрія Розумовського чорний капелюх з прикрасою. Крім того, на ньому помічаємо той самий фрак з найвищими відзнаками Андрія, що були зображені на допоміжному етюді.

Загалом у Луврі зберігається 19 аналогічних етюдів учасників конгресу. Це свідчить про те, що Ізабе здійснив вичерпне дослідження облич зображених особистостей, їхнього одягу та нагород, щоб забезпечити максимальну автентичність перш ніж створити малюнок. Вони увійшли до зібрання Лувру у 1906 р. разом із попередніми зображеннями [9].

Віденський конгрес. Гравер Франсуа Годфруа після Жана-Батиста Ізабе. 1819 р. Британський музей. Інвентарний номер 1853,1008.82

На основі остаточного малюнку Жан Годфруа створив гравюру, яка була опублікована у листопаді 1819 р. [10].

Список передплатників гравюри «Віденський конгрес». 1815 р. Віденська бібліотека в Ратуші. Інвентарний номер H.I.N.-222330

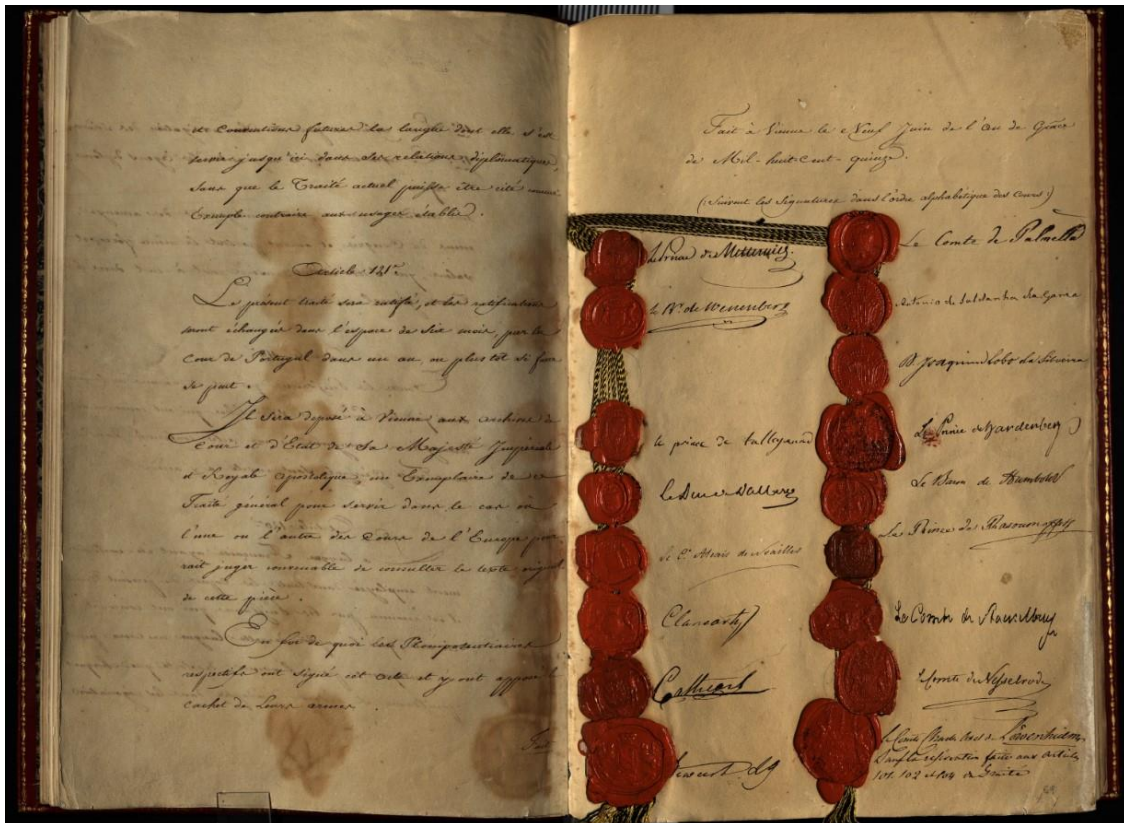
Сьогодні є маловідомим факт, що відома в усьому світі гравюра конгресу завдячує своїй появі і масовому поширенню саме її учасникам та поціновувачам мистецтва XIX ст. Вартість виготовленої Жаном Годфруа пластини із зображенням історико-дипломатичної події становила 40 000 франків. Це була величезна сума, котру вдалося зібрати шляхом передплати відбитків. Перелік підписників містить багато видатних імен: австрійський імператор Франц II, прусський король Фрідріх III, Клемент Меттерніх, представники австро-угорської аристократії із родин Ліхтенштейнів, Естергазі, Зічі. Поміж цього переліку є прізвище Андрія Розумовського, що вкотре демонструє його меценатство та підвищений інтерес до мистецтва. Список підписників зберігається у Віденській бібліотеці в Ратуші [11].

SOUSCRIPTION		NOMBRE des Exemplaires ordonnés par la lettre	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	2	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	4	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	
Monsieur de ...	x	1	

Список передплатників гравюри «Віденський конгрес». 1815 р. Віденська бібліотека в Ратуші

Заключний Акт Віденського конгресу (Австрійська копія). 1815 р. Австрійський державний архів. Інвентарний номер AUR 1815 VI 9

Підсумком діяльності учасників Віденського конгресу, котрі працювали в спеціальних комітетах і комісіях став унікальний, безпрецедентний в історії документ – Заключний Акт. Підписали його 9 червня 1815 р. представники Австрії, Франції, Великої Британії, Португалії, Прусії, Швеції, Іспанії та Росії [4]. Уважно розглянувши документ серед підписів ми можемо розгледіти автограф Андрія Розумовського та його печатку, на якій зображений гетьманський герб (зверху шостий у правій частині сторінки).

Заключний Акт Віденського конгресу (Австрійська копія). 1815 р. Австрійський державний архів

Заключний Акт Віденського конгресу написаний французькою мовою і включає 121 статтю. Він оформлений у збірник зі шкіряною обкладинкою, яка була виготовлена в майстерні відомого французького ювеліра Мартена Гійома Бієнне та прикрашена золотим тисненням. Кожна країна, що підписала отримала свою відповідну копію [12].

Варто відмітити, що Заключний Акт, як вражаючий паперовий свідок міжнародного виміру Віденського конгресу внесений до міжнародного реєстру програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу». Ми маємо пишатися, що на одному із 400-т об'єктів документальної спадщини людства стоїть герб української гетьманської родини Розумовських. Це в свою чергу є авторитетним доказом вагомої дипломатичної діяльності Андрія Розумовського.

Стілець для Андрія Розумовського, створений з нагоди Віденського конгресу. Виробник Грегор Нутцінгер. 1814 р. Національний Траст. Інвентарний номер 1220560.19

Віденський конгрес вважається яскравою подією XIX ст. У той час австрійська столиця перетворилася на справжній центр Європи, куди завітало

понад 100 000 гостей. До неї ретельно готувалися, про що свідчать посуд та меблі, які виготовлялися на замовлення віденського двору, як приймаючої сторони [4]. Виразним прикладом є набір із 22-х неокласичних стільців, які асоціюються із дипломатичним самітом у Відні. До складу цього набору входить стілець, що призначався для Андрія Розумовського. Такий висновок зроблений на основі гетьманського гербу Розумовських, який вишитий на спинці стільця. Більше того, до неї із зворотнього боку прикріплена етикетка з написом французькою «Le Prince Rasoumoffsky».

Стільці виготовили у Відні у 1814 – 1815 рр. в майстерні імператорського виробника стільців Грегора Нутцінгера. Їх каркаси зроблені з буку, оздоблені гіпсом і покриті сусальним золотом. Позолота на рельєфних елементах відполірована, а в інших місцях залишена матовою.

Стілець для Андрія Розумовського, створений з нагоди Віденського конгресу. Виробник Грегор Нутцінгер, оббивчик Майкл Ремеле. 1814 р. Національний Траст

Стільці оббиті вовняною тканиною блідо-жовтого кольору та прикрашені вишивкою шовковими нитками, яка на спинці окреслює герб кожного з головних делегатів Конгресу, а на сидінні - герб країни, яку вони представляли.

Існує дві версії, щодо долі цього набору. Згідно першої, припускається, що цей набір подарований міністру закордонних справ Великої Британії Каслрі колегами-уповноваженими представниками Віденського конгресу. Відповідно до другої – він придбаний безпосередньо лордом Каслрі, або його братом Чарльзом Стюартом, британським послом в Австрійській імперії для палацу Штархемберг у Відні, де перебувала британська місія. Потім набір перебував у будинку Стюартів в Північній Ірландії, де він вперше згадується в описі за 1895 р. У 1976 р. набір подарувала до Національного Трасту Майрі Бері, донька 7-го маркіза Стюарта.

Під час консерваційних робіт, проведених у 2015 – 2016 рр. на стільцях виявили нитки малахітового кольору. Цілком ймовірно, що оригінальний колір оббивки можливо був зелений. За інформацією розміщеною на сайті Національного Тресту, у 1930 р. її замінили за розпорядженням Едіт Стюарт, дружини 7-го маркіза. Про це засвідчують рахунки-фактури, що зберігаються у Державному архіві Північної Ірландії. Ці роботи були проведені у майстерні месьє Л. Легро у м. Нант, що в Франції. Візерунки гербів вишили черниці монастиря Відвідин Святої Марії де Нант [12].

Розглянуті у нашій публікації артефакти свідчать, що Віденський конгрес є одним із найвизначніших дипломатичних самітів європейської історії і ключову роль у ньому грав син гетьмана України Андрій Розумовський. Його ж визначну діяльність засвідчують авторитетні експонати із зображенням гетьманського гербу та девізу «Славу примножувати справами!»

Список використаних джерел:

- [1] Wassiltchikov, A. (1894). *Les Razoumowski*. (Т. 2: Le comte Andre Razoumowski. P. 3). Halle: Tausch und Grosse.
- [2] Rasumovsky, C. (1912). *Fürst Andreas Kirillowitsch Rasoumoffsky: Lebensskizze von C. v. R.* Halle: Tausch Grosse.
- [3] Telesko, W. (2015). *Jean-Baptiste Isabey's Picture of the Congress of Vienna*. Husslein-Arco, A., Grabner, S. & Telesko, W. (edit.) *EUROPE IN VIENNA. The Congress of Vienna 1814/15 (134-135)*. Munich: Hirmer Verlag GmbH.
- [4] Ціватий, В. Г. (2015). Дипломатичні битви на європейській шахівниці доби раннього нового часу (XVI-XVIII ст.) і Віденський конгрес (1814-1815 рр.): інституціональний фінал. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, (44), 43-49.
- [5] THE CONGRESS OF VIENNA. Retrieved from <https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/paintings/the-congress-of-vienna/>
- [6] Fürst Andrej Kirillowitsch Rasumovskij (1752-1836), Russischer Diplomat am Wiener Hof, in blauem Rock, mit seinem Palais im Hintergrund. Abgerufen von [https://sammlungenonline.albertina.at/?query=search=/record/objectnumbersearch=\[31636\]&showtype=record](https://sammlungenonline.albertina.at/?query=search=/record/objectnumbersearch=[31636]&showtype=record)
- [7] Le congrès de Vienne. Extrait de <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl020016156>
- [8] The Congress of Vienna. Retrieved from <https://www.rct.uk/collection/search#/20/collection/451893/the-congress-of-vienna>
- [9] Costume du comte de Razumowsky et broderie. Extrait de <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl020015898>
- [10] Congrès de Vienne. Retrieved from https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1853-1008-82
- [11] Felbinger, U. (2015). *French Art in Vienna at the Time of the Congress*. Husslein-Arco, A., Grabner, S. & Telesko, W. (edit.) *EUROPE IN VIENNA. The Congress of Vienna 1814/15 (167-175)*. Munich: Hirmer Verlag GmbH.
- [12] Schlussakten des Wiener Kongresses (Österreichisches Exemplar). Abgerufen von <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=1839393>
- [13] The Congress of Vienna Chairs (Razumovsky). Retrieved from <https://www.nationaltrustcollections.org.uk/object/1220560.19>